

*Marek Frankowicz**
Uniwersytet Jagielloński

*Zofia Wójcik***
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

OCENA JAKOŚCI KSZTAŁCENIA: PERSPEKTYWA EUROPEJSKA I POLSKA

[EVALUATION OF EDUCATION QUALITY: EUROPEAN AND POLISH
PERSPECTIVES]

Abstract: Education quality evaluation in selected European countries. Short presentation of different national systems of evaluation (France, Great Britain and Holland) and international projects. Polish experiences: Main Council's project, University Committee for Accreditation, Tempus project UNIQUE.

Evaluation of curricula (with an extra emphasize on LIS and communication studies) – examples from France, Great Britain and Germany.

Standards in education and internal quality assurance systems (practical aspects).

Abstrakt: Ocena jakości kształcenia w wybranych krajach europejskich: krótkie omówienie systemów narodowych (Francja, Wielka Brytania, Holandia), programy międzynarodowe. Doświadczenia polskie: projekt Rady Głównej, Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna, projekt Tempus UNIQUE.

* Prof. dr hab. MAREK FRANKOWICZ, Wydział Chemii UJ, kierownik Zakładu Chemii Teoretycznej, koordynator projektu TEMPUS University Quality Evaluation, przewodniczący Rady Ośrodka Analiz Jakości Kształcenia UJ, uczelniany koordynator ECTS na UJ. Dorobek naukowy: ok. 40 publikacji z zakresu chemii teoretycznej, ok. 20 opracowań dotyczących funkcjonowania systemów edukacyjnych (jakość kształcenia, edukacja międzynarodowa, kształcenie nauczycieli); adres elektr.: <http://dpcps.ch.uj.edu.pl/qcd/>

** Mgr ZOFIA WÓJCIK, dział Dydaktyki UMK, specjalista ds. jakości kształcenia. Uczestniczyła w projektach TEMPUS CME-3040-97 i CME-3089-97 dotyczących tworzenia systemów zapewniania jakości kształcenia. Sekretarz projektu TEMPUS University Quality Evaluation.

Ocena programów studiów (ze szczególnym uwzględnieniem bibliotekoznawstwa i informacji naukowej); projekt pilotażowy ERASMUSA, przykłady z Francji i Wielkiej Brytanii. Standardy edukacyjne, wewnętrzne systemy zapewniania jakości (uwagi praktyczne).

*

* *

WSTĘP

Europejskie tradycje zapewniania jakości w edukacji sięgają czasów średnio-wiecznych. Poprzez wszystkie te lata rozwinęły się dwa klasyczne modele oceny jakości kształcenia, każdy z nich w oparciu o inne tradycje: model „kontynentalny” z dominującą rolą państwa (charakterystyczny dla systemu francuskiego) i model brytyjski, gdzie zapewnianie i kontrola jakości pozostaje w gestii środowiska akademickiego. Poczynając od lat 80., wyłaniają się nowe modele w odpowiedzi na wzrastające, masowe zainteresowanie szkolnictwem wyższym i postępującą internacjonalizację w tym sektorze. Ewolucji ulegały też oba klasyczne modele, francuski i brytyjski. Tabela 1 daje przegląd systemów jakości, jakie istnieją lub są aktualnie tworzone w krajach zachodnioeuropejskich [adres elektr. <http://depos.ch.uj.edu.pl/qed/>].

Dania	od 1992 r. ocenę przeprowadza <i>ośrodek zapewniania jakości i ewaluacji (Evalueringcenteret)</i> podlegający Ministerstwu Edukacji Narodowej
Finlandia	ocena wewnętrzna stosowana przez instytucje szkolnictwa wyższego połączona jest z przeglądem typu <i>peer review</i> o charakterze międzynarodowym organizowanym przez fińską radę ds. ewaluacji w szkolnictwie wyższym (Finnish Higher Education Evaluation Council [<i>Korkeakoulujen Arviointineuvosto</i>])
Francja	Ocena instytucji szkolnictwa wyższego i wybranych programów nauczania jest prowadzona przez krajową komisję [<i>Comité National d'Evaluation</i>], podległą Prezydentowi Republiki.
Niemcy	Rada Akredytacyjna [<i>Akkreditierungsrat</i>]
Holandia	Od 1988 zewnętrzna ocena jakości jest prowadzona przez VSNU (Association of Universities)
Szwecja	Krajowy system pod patronatem Rady Uniwersytetów (<i>Council of Universities</i>) utworzony w 1993 r. Instytucją odpowiedzialną jest Krajowa Agencja Szkolnictwa Wyższego (<i>National Agency for Higher Education [Högskoleverket]</i>)
Wielka Brytania	Quality Assurance Agency przeprowadza audyty jakości; rady ds. funduszy przeprowadzają ocenę jakości, która wiąże się z konsekwencjami finansowymi

Tab. 1. Systemy oceny jakości kształcenia i akredytacji w wybranych krajach zachodniej Europy

Wiele uniwersytetów z krajów Unii Europejskiej już utworzyło lub jest w trakcie tworzenia wewnętrznych systemów zapewniania jakości i samooceny. Systemy ogólnokrajowe zwykle wymagają istnienia wewnętrznych, uniwersyteckich syste-

mów, które jednakże charakteryzują się wielką różnorodnością i zależą od specyfiki danego uniwersytetu. Mając na uwadze tę różnorodność, trudno jest mówić o jednym „europejskim systemie”, czy choćby o „europejskich standardach” w jakości kształcenia. Dodatkowym powodem, dla którego nie można powoływać się na europejskie standardy jest fakt, że krajowe systemy oceny jakości różnią się znacznie między sobą, każdy powstając w oparciu o indywidualne tradycje szkolnictwa wyższego w danym kraju.

Ich cechą wspólną są natomiast funkcje, jakie spełniają w systemach edukacji różnych krajów, a te funkcje w znacznym stopniu, choć nie całkowicie, pokrywają się.

EUROPEJSKI PROJEKT PILOTAŻOWY (1994–1995)

W 1994 r. rozpoczęto realizację jednorocznego europejskiego projektu pilotażowego w zakresie jakości kształcenia.

Głównym celem projektu było:

- zwrócenie uwagi środowiska akademickiego na ważność oceny jakości w szkolnictwie wyższym;
- nadanie sprawom związanym z ewaluacją jakości wymiaru europejskiego;
- udoskonalenie istniejących już na poziomie krajowym procedur oceny jakości;
- wspieranie działań na rzecz wzajemnej uznawalności dyplomów i okresu odbytych studiów poprzez promowanie współpracy między instytucjami i poprzez rozwijanie kultury wzajemnego zrozumienia programów studiów nauczanych w różnych krajach.

Cechami charakterystycznymi projektu były:

- koncentracja na metodach ewaluacji jakości kształcenia (projekt przewidywał możliwość przeprowadzenia równoczesnej oceny działalności badawczej i zarządzania w danej instytucji, w stopniu, jaki okazałby się konieczny dla przeprowadzenia oceny jakości kształcenia w ścisłym tego słowa znaczeniu);
- przenoszenie doświadczeń pomiędzy krajami; innymi słowy, projekt powinien odgrywać funkcję edukacyjną opartą na wzajemnym zainteresowaniu i współpracy zaangażowanych krajów;
- opracowanie projektu w taki sposób, aby umożliwił on włączenie się wszystkich krajów EU i EFTA/ EEA;
- objęcie projektem zarówno uniwersyteckich programów nauczania, jak i programów wyższych szkół zawodowych.

W ramach projektu przeprowadzono ocenę jakości kształcenia w 46 uczelniach z 17 krajów Europy Zachodniej. Do pilotażu wybrano 2 grupy dyscyplin:

- inżynieria;
- informacja, komunikacja społeczna, sztuki piękne, grafika.

Poniżej podano uczelnie, które uczestniczyły w projekcie w dziedzinie informacja i komunikacja społeczna (*information and communication*).

Komunikacja społeczna:

Universität Gesamthochschule Essen (Niemcy)

Universite de Liège (Belgia)

Aalborg Universitet (Dania).

Dokumentacja:

Universidad de Granada (Hiszpania)

Universidad Carlos III Madrid (Hiszpania)

Informacja i dokumentacja:

University of Iceland (Islandia)

Dziennikarstwo:

Universite Strasbourg III (Francja)

Universite Bordeaux III (Francja)

Hogeschool Windesheim (Holandia)

Projekt potwierdził istotne znaczenie czterech podstawowych zasad metodologicznych:

- autonomii i niezależności procedur i metod stosowanych z poszanowaniem krajowych władz i instytucji szkolnictwa wyższego;
- ewaluacji wewnętrznej (samooceny);
- ewaluacji zewnętrznej dokonywanej przez grupę ekspertów (*peers*);
- publikacji sprawozdania z przeprowadzonej oceny.

Projekt pilotażowy wpłynął szczególnie stymulująco na kraje, które nie posiadały jeszcze własnych systemów ewaluacyjnych (np. Niemcy czy Hiszpania) i w dużym stopniu przyczynił się do powstania takich systemów.

24 września 1998 r. Rada Unii Europejskiej przyjęła Zalecenia dotyczące Jakości w Szkolnictwie Wyższym (*Recommendation on Quality in Higher Education*). Dokument traktuje o potrzebie wprowadzania metod zapewniania jakości w szkolnictwie wyższym i promowania współpracy europejskiej w tej dziedzinie. Zaleca państwom członkowskim wprowadzenie przejrzystych systemów oceny i zapewniania jakości, których opracowanie powinno opierać się na wspólnych zasadach. Zasady te zostały ustalone w wyniku realizacji wcześniejszych europejskich projektów pilotażowych i odnoszą się głównie do autonomii instytucji odpowiedzialnej za zapewnianie jakości, poszanowania autonomii instytucji szkolnictwa wyższego, w której dokonywana jest ewaluacja, różnych stadiów procedury ewaluacyjnej i publikacji sprawozdań z przeprowadzonej oceny. Państwom członkowskim zaleca się również podjęcie działań następczych (*follow-up*), w celu umożliwienia instytucjom szkolnictwa wyższego zastosowania zaplanowanych działań zmierzających do podniesienia jakości, które mogą być wynikiem procedury oceny jakości.

Zasadne jest utworzenie europejskiej sieci instytucji odpowiedzialnych za ocenę i zapewnianie jakości.

OCENA JAKOŚCI KSZTAŁCENIA WE FRANCJI

Institucją odpowiedzialną za ocenę jakości kształcenia jest CNE (Comité National d'Evaluation), utworzony na mocy *Prawa o szkolnictwie wyższym* z 26 stycznia 1984. Jest to niezależna instytucja przedstawiająca raporty bezpośrednio prezydentowi Republiki. Składa się z siedemnastu członków nominowanych przez prezydenta republiki na okres czterech lat: jedenastu przedstawicieli środowisk akademickich i naukowych, czterech członków z *Conseil Économique et Social*, jednego przedstawiciela *Conseil d'Etat* i jednego z *Cour des Comptes*. Przewodniczący CNE jest wybierany spośród członków. CNE ma swój Sekretariat Generalny (ponad dwudziestu pracowników administracyjnych z Sekretarzem Generalnym).

Zadaniem CNE jest ocena publicznych instytucji naukowych, kulturalnych i zawodowych: uniwersytetów, szkół i innych instytucji podlegających Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego. CNE może również oceniać instytucje podległe innym ministerstwom. CNE nie ma mocy wykonawczej; rekomendacje są przekazywane Ministerstwu oraz ocenianym instytucjom.

CNE wykonuje trzy typy prac:

- oceny instytucjonalne;
- oceny dyscyplinarne;
- opracowania tematyczne.

Dokonano już oceny ponad 100 instytucji i zakończono pierwszy *Tour de France*: obecnie dokonuje się ponownej oceny instytucji, aby sprawdzić, jak rekomendacje z pierwszej oceny zostały uwzględnione. CNE dokonał też kilku ocen w dyscyplinach (geografia, informacja i komunikacja społeczna, stomatologia, farmacja, medycyna i chemia). Przeprowadził również ocenę wszystkich IUFM (instytucji kształcących nauczycieli).

CNE sporządza również roczny raport dla prezydenta Republiki i raporty tematyczne dotyczące narodowej polityki naukowej.

We Francji CNE przeprowadził trzy oceny związane z bibliotekoznawstwem i informacją naukową:

- L'Ecole des Chartes (1992);
- Les Sciences d'information et de la communication (1993);
- L'Ecole Nationale Supérieure des Sciences de l'Information et des Bibliothèques [ENSSIB] (1996).

BRYTYJSKI SYSTEM OCENY JAKOŚCI KSZTAŁCENIA

Brytyjski system zapewniania jakości w szkolnictwie wyższym zawiera następujące elementy:

- wewnętrzne procesy zapewniania jakości (na szczeblu instytucji);
- zewnętrzne procesy zapewniania jakości:
 - audyt akademicki (*academic quality audit*)
 - ocena jakości (*quality assessment*)

- akredytacja profesjonalna (*professional accreditation*)
- ocena działalności badawczej (*research assessment*).

OCENA STUDIÓW „KOMUNIKACJA SPOŁECZNA I MASS-MEDIA” W ANGLII

W latach 1996–1998 dokonano oceny studiów „Komunikacja społeczna i mass-media” (Communication and Media Studies w Anglii i Irlandii Północnej. Ocenie poddano 61 uczelni. Oceniano następujące aspekty:

- program nauczania (treść, forma i organizacja);
- nauczanie, uczenie się i ocenianie studentów;
- postępy i osiągnięcia studentów;
- pomoc i opieka nad studentami;
- infrastruktura dydaktyczna;
- zapewnianie jakości i doskonalenie procesu kształcenia.

Stosowano skalę czterostopniową. Ocena była bardzo rygorystyczna. Pomimo to jedynie 2 uczelnie nie uzyskały aprobaty i podlegały ocenie w roku następnym. W jednym przypadku powodem była niewystarczająca infrastruktura dydaktyczna, w drugim – niewłaściwe funkcjonowanie systemu egzaminacyjnego (dla jednego z kursów decyzje były podejmowane bez uwzględnienia opinii egzaminatora zewnętrznego). Obie jednostki uzyskały wynik pozytywny w kolejnej ocenie.

STANDARDY BRYTYJSKIE DLA KIERUNKU „BIBLIOTEKOZNAWSTWO I INFORMACJA NAUKOWA”

Ostatnio Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) rozpoczęła pracę nad opracowaniem standardów dla poszczególnych kierunków studiów. Między innymi zatwierdzono już standardy akademickie dla kierunku „Bibliotekarstwo i informacja naukowa” (*Librarianship and information management*) [zob. s. 123–131].

Standardy obejmują:

- określenie i zakres danego kierunku studiów;
- wiedza i umiejętności, jakie winni uzyskać studenci (zarówno w zakresie przedmiotów kierunkowych, jak i ogólne – *general transferable skills*). Szczególną wagę przywiązuje się do tych ostatnich (przyswajanie wiedzy, zrozumienie, umiejętność uczenia się, samodzielność, znajomość technologii informacyjnych, umiejętność komunikowania się, pracy zespołowej itp.).

Standardy brytyjskie mogą stanowić dobry punkt odniesienia przy określaniu standardów polskich (np. przy procedurze akredytacyjnej).

SYTUACJA W POLSCE

W Polsce od początku lat 90. prowadzone są działania mające na celu stworzenie narodowego systemu zapewniania jakości. Do najważniejszych należą: projekt

pilotażowy Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (1994–1996) oraz prace nad nowym prawem o szkolnictwie wyższym (prowadzone od połowy lat 90.). W ostatnim projekcie nowego *Prawa o szkolnictwie wyższym* przewiduje się utworzenie **Rady Głównej Akredytacyjnej**. Rada ma być ciałem wyłącznie opiniującym i ma objąć opiniowanie:

- warunków prowadzenia przez uczelnie studiów wyższych;
- wykazu nazw kierunków studiów;
- standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów;
- standardów kształcenia nauczycieli;
- kosztowności kształcenia na poszczególnych kierunkach studiów;
- warunków nadawania szkołom wyższym nazw: uniwersytet, politechnika, akademia i szkoła główna;
- utworzenia, przekształcenia, zniesienia i zmiany nazwy szkoły wyższej.

Ponadto Zespoły Rady mają między innymi dokonywać oceny kształcenia na danym kierunku, przestrzegania warunków prowadzenia przez uczelnię działalności dydaktycznej oraz okresowej oceny poziomu działalności dydaktycznej jednostek organizacyjnych szkoły wyższej.

Prace legislacyjne trwają i trudno obecnie określić, jaki ostateczny kształt przybierze ustawa. Tym niemniej już teraz można przyjąć, że na pewno znajdują się w niej zapisy dotyczące kontroli i zapewniania jakości funkcjonowania szkół wyższych.

Również od początku lat 90. rozwijają się akcje środowiskowe mające na celu podnoszenie jakości kształcenia. Przodują w tym zakresie uniwersytety. Od stycznia 1998 r. działa **Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna (UKA)**, opracowano standardy dla kilkunastu kierunków studiów, akredytowano już 47 jednostek. Dużą aktywność wykazują też szkoły prowadzące kształcenie w zakresie ekonomii i zarządzania, które działają w ramach Stowarzyszenia Edukacji Menadżerskiej FORUM (akredytującego programy studiów). Swoją komisję akredytacyjną posiadają też uczelnie medyczne, tworzona jest komisja akredytacyjna uczelni pedagogicznych, prawdopodobnie wkrótce zostanie utworzona komisja akredytacyjna uczelni technicznych. Polski system zapewniania jakości kształcenia będzie więc w przyszłości oparty na dwóch elementach:

- Instytucja centralna (Rada Główna bądź Akademicka Komisja Akredytacyjna);
- Agencje środowiskowe (Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna i podobne organizacje dla innych typów szkół).

Instytucja centralna (jak przewiduje projekt nowego *Prawa o szkolnictwie wyższym*) w swojej ocenie będzie mogła uwzględniać rezultaty oceny środowiskowej. Aktywne włączenie się jednostek uniwersyteckich w działalność środowiskową (tworzenie dyscyplinarnych «struktur poziomych», akredytacja poprzez UKA), oprócz doraźnych korzyści (samoocena, podnoszenie jakości) pozwoli na przygotowanie się do „wkomponowania” w przyszły narodowy system zapewniania i oceny jakości.

Uwagi o wewnętrznym systemie zapewniania jakości kształcenia (poziom wydziału/instytutu):

W większości polskich uczelni stosuje się procedury mogące stanowić ważne elementy składowe systemów zapewniania jakości. Wymieńmy takie przykładowe elementy występujące na wielu wydziałach:

- procedury tworzenia i modyfikacji programów studiów (przez zespoły robocze, komisje wydziałowe);
- informacje o programach studiów (informatory dla studentów, pakiety ECTS itp.);
- informacje o organizacji procesu dydaktycznego (uczelniane regulaminy studiów, regulaminy wydziałowe, uchwały Rady Wydziału, decyzje dziekana itp.);
- doradztwo dla studentów (opiekunowie lat, opiekunowie grup, tutorzy, opiekunowie prac magisterskich);
- kursy wyrównawcze, konsultacje dla studentów;
- możliwość indywidualnego toku studiów;
- ankiety studenckie;
- uwzględnianie działalności dydaktycznej w okresowej ocenie pracowników;
- naukowy ruch studencki;
- współpraca ze szkołami;
- konkursy na najlepsze prace magisterskie;
- badanie karier absolwentów, stowarzyszenia absolwentów;
- współpraca dydaktyczna krajowa i zagraniczna (staże studenckie, wymiana kadry, gromadzenie informacji o programach studiów w kraju i za granicą);
- udział w pracach ciał kolektywnych zajmujących się dydaktyką (komisje senackie i rektorskie, zespoły ds. European Credit Transfer System (ECTS), kształcenia na odległość, współpracy międzynarodowej itp.);
- udział w „strukturach poziomych” (spotkania dziekanów, wspólne projekty badawcze i dydaktyczne);
- monitoring zajęć (hospitacje);
- skomputeryzowany system obsługi spraw studenckich.

Wspomniane wyżej działania, choć mogą służyć podnoszeniu jakości kształcenia, same z siebie nie tworzą systemu. Aby można było mówić o systemie, powinny one być ze sobą w odpowiedni sposób powiązane. Ponadto winny funkcjonować wielorakie sprzężenia zwrotne, np. wyniki ankiet studenckich czy egzaminów winny wpływać na sposób prowadzenia zajęć. Działania podnoszące jakość winny być prowadzone w sposób systematyczny.

System zapewniania jakości ma przede wszystkim odpowiadać na konkretne zapotrzebowanie, nie powinien być tworzony jedynie w celu spełnienia narzuconych z góry wymagań (np. w celu spełnienia warunków do akredytacji). Tak więc przy projektowaniu systemu dla potrzeb instytutu, wydziału czy też całej uczelni winniśmy naprzód odpowiedzieć na następujące pytania:

- Po co tworzymy system?
- Jakich obszarów rzeczywistości ma on dotyczyć?

- Jakiego typu mechanizmy kontrolne winien on zawierać?

W celu odpowiedzi na pierwsze pytanie dana jednostka powinna mieć jasno sformułowaną **MISJĘ**. System winien przyczynić się do realizacji tej misji.

System zapewniania i podnoszenia jakości kształcenia powinien dotyczyć przede wszystkim dwóch obszarów:

- programów studiów;
- procesu kształcenia.

W system winny być wbudowane mechanizmy kontrolne zawierające elementy oceny zewnętrznej.

W ostatnich latach na kilku polskich uczelniach opracowano i rozpoczęto wdrażanie wewnętrznych systemów zapewniania jakości kształcenia (na szczeblu uczelnianym bądź wydziału/institutu). Do najbardziej zaawansowanych należą Politechnika Warszawska i Politechnika Łódzka, które w ramach projektu TEMPUS JEP 13117-98 opracowały uczelniane systemy zapewniania jakości, a obecnie je wdrażają na różnych szczeblach (wydziały, szczebel centralny).

PRZYKŁAD MODELOWEGO SYSTEMU WEWNĘTRZNEGO ZAPEWNIANIA JAKOŚCI KSZTAŁCENIA

1. Klarownie określona *misja jednostki*

2. Zapewnianie jakości *programu studiów*

2.1. Procedury tworzenia i modyfikacji programu studiów (wprowadzanie nowych kursów itp.), sprawdzanie zgodności treści programowych z odpowiednimi standardami (minima programowe, standardy europejskie itp.).

2.2. Uwzględnienie w programach studiów zarówno „wiedzy”, jak i „umiejętności”, jakie winien student posiadać. W szczególności – uwzględnienie „*transferable skills*”.

2.3. Ocena programu studiów przez czynniki zewnętrzne.

3. Zapewnianie jakości *procesu kształcenia*

3.1. Przejrzysty system informacji o programie studiów.

3.2. Przejrzysty system informacji o toku studiów (regulamin studiów, warunki zaliczania kursów itp.).

3.3. System doradztwa, zajęć wyrównawczych, indywidualny tok studiów.

3.4. Procedury kontroli postępu studentów (zaliczenia, egzaminy, praca własna), uwzględniające mechanizmy sprzężenia zwrotnego (np. krytyczna analiza rezultatów egzaminów w przypadku zdecydowanych odchyień wyników od ‘gausiana’). W miarę możliwości – uwzględnienie egzaminatorów zewnętrznych, recenzowanie tematów egzaminacyjnych przez inne jednostki itp.

3.5. System komunikacji w trójkącie „pracownicy – studenci – władze wydziału”.

3.6. System premiowania wyróżniających się dydaktyków.

3.7. Ocena funkcjonowania procesu kształcenia przez czynniki zewnętrzne (np. uczelnianą jednostkę pozawydziałową czy zespół ekspertów z innych uczelni).

PODSUMOWANIE

Celem opracowania było krótkie zarysowanie sytuacji w zakresie zapewniania jakości kształcenia w krajach europejskich i w Polsce oraz przedstawienie elementów modelowego wewnętrznego systemu zapewniania jakości kształcenia. Podano informacje o działaniach projakościowych w zakresie bibliotekoznawstwa i komunikacji społecznej we Francji i Wielkiej Brytanii oraz listę jednostek, które w tych dziedzinach brały udział w europejskim programie pilotażowym. Załączono bibliografię (będącą w posiadaniu autorów opracowania), która może być pomocna przy tworzeniu systemów podnoszenia jakości kształcenia w zainteresowanych jednostkach.

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

Źródła:

- Projet pilote européen pour l'évaluation de la qualité dans l'enseignement supérieur (Novembre 1995). L'Ecole Nationale Supérieure des sciences de l'information et des bibliothèques – rapport d'évaluation, CNE, Octobre 1996.
- Subject Overview Report: Quality Assessment of Communication and Media Studies 1996 to 1998, QAA.
- Academic standards: Librarianship and Information Management, QAA, 2000 [Od Red. tłum. na j. pol. zob. s. 123–131].
- Quality Assessment Report for University of Leeds Communication and Media Studies, November 1997.
- Quality Assessment Report for University of Leeds Communication and Media Studies, November 1998.
- Quality Assurance in Higher Education. Manual of Quality Assurance: Procedures and Practices, European Training Foundation, November 1998.
- Quality Assurance in Higher Education. Final Report and Project Recommendations, European Training Foundation, November 1998.

Opracowania:

- Chojnacka E.; E. Jeziński, T. Saryusz-Wolski (1999). Projekt systemu zapewniania jakości kształcenia w Politechnice Łódzkiej, TEMPUS JEP 13117, Łódź.
- Frankowicz, M. (1997/1993). Research Training in Poland and Doctoral Studies, Council of Europe, Strasbourg, DECS-HE 97/93.
- Frankowicz, M.; T. Saryusz-Wolski (1998). Developing education quality assurance systems under Tempus-PHARE projects, Polish Tempus Office, Warsaw.
- ; M.; M. Geldner (1999). Współpraca międzynarodowa oraz mobilność pracowników i studentów jako czynniki stymulujące rozwój i jakość dzieła instytucji akademickiej. [w:] J. Woźnicki (red.), Model zarządzania publiczną instytucją akademicką, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, s. 195–204.
- ; M.; Z. Wójcik (1999). Quality Evaluation at Polish Chemistry Faculties, EAIR Forum, Lund.
- . (1999). Development of quality assurance systems in education: Polish experiences, Tempus Dissemination Seminar 'Quality Assurance in Higher Education', Bratislava, 13–14.12.99.
- Kraśniewski A.; B. Macukow, M. Witkowski (1999). Projekt systemu zapewniania jakości kształcenia w Politechnice Warszawskiej, TEMPUS JEP 13117, Warszawa.
- Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna (2000). Informator, Lublin: Wyd. UMCS.